

Поп Минчо Кънчев

ВИДРИЩА

Спомени
Записки
Кореспонденция

◆ I ◆

ОТ НАЧАЛОТО НА XVIII В.
ДО 19 МАЙ 1878 Г.

Ръкописа разчели, проучили и подготвили:
ст.н.с. Кирила Възвъзова-Каратеодорова, Тихомир Тихов

Съдържание

„Видрицата“ на поп Минчо Кънчев като исторически извор	7
---	---

ВИДРИЦА

ДЯЛ ПЪРВИ

(от началото на XVIII в.
до 19 май 1878 г.)

[Част] първа	19
Част втора	127
Част трета	173
Част четвърта	485

Кратки обяснителни бележки (<i>К. Възвъзова, Т. Тихов</i>)	775
Географски словник (<i>К. Възвъзова, актуализация В. Гьорева</i>)	817
Речник на редки, остарели, диалектни, чужди думи и изрази (<i>В. Гьорева</i>)	829

„Видрицата“ на поп Минчо Кънчев като исторически извор

Многообразната дългогодишна дейност на поп Минчо като духовник, учител, просветител, общественик и революционер, както и постоянните му книжовни занимания били известни още на неговите съвременници. Името му се среща в запазени оригинални документи^А от 70-те години на XIX в., отразено е във възрожденската преса^В и в спомени – ръкописни или печатни – на негови съвременници, съидейници и съратници. И преди всичко в „Миналото“ на Стоян Заимов и в „Записките“ на Захари Стоянов. Към негови ръкописи с оглед тяхното използване или евентуалното им публикуване са проявявали интерес Хр. Ботев, Ив. Адженов, Л. Каравелов, Ан. Попхинов, Д. Попов, Ян. Кочев, С. С. Бобчев и особено Ст. Заимов. Преди повече от едно столетие, или по-точно през 1875 г., Ботев е възнамерявал да обнародва^С ръкописа му „Изгубений старец. Описание на

---

^А Главно в запазени писма от 1875 г., разменени между Ан. Попхинов и брат му Д. Попов, между последния и Ботев, както и в писмо от диарбекирски заточеници, отправено до Хр. Тъпчилещов; също така и в протоколите на турския съд от съдебния процес през 1873 г. срещу Ат. Узунов и съратниците му. Всички се съхраняват в НБКМ и са публикувани.

^В В-к *Независимост*, бр. 42 от 7 юли 1873 г.

^С Вж. К. *Възвъзова-Каратеодорова*. Към историята на българската възрожденска книжнина. (Неосъществен редакторски замисъл на Хр. Ботев; неизвестен превод на Ат. Узунов.) – В: *Известия на НБКМ*. Г. XIV/XXI. С, 1976, с. 269–285. Този ръкопис се намира в архива на С. С. Бобчев (НБКМ-БИА, ф. № 2255, ПД5008).

диарбекирските темници, страданията на нашите злощастни заточеници и побягването на двоицата черни души, съставено от народния страдалец-заточеник дядо поп Минчо Кънчев от село Арабаджиево, окръжие Заарско.“ Подобни проекти по-късно правят и други, но всички остават неосъществени. Едва в наши дни, главно през последните десетина години, се отпечатват в някои сборници^А откъси от негови ръкописи. Тези публикации, макар и фрагментарни, събудиха веднага интерес към книжовното дело на заслужилия, но все още недостатъчно проучен и оценен наш възрожденец.

Естествено вниманието бе насочено към неговото най-крупно книжовно дело, озаглавено „Видрица“^В, която с право можем да наречем поради нейния разнообразен характер „Поп Минчов сборник“. Започнал да събира материали за неговото съставяне преди повече от век, още от ранни младини – разпитвал стари хора, издирвал легенди и предания, водил свои записки – поп Минчо работил дълги години и го завършил, като го преписал едва след Освобождението, в навечерието на смъртта си. Този огромен ръкопис, наброяващ повече от 2000 страници голям формат, говори убедително за неговите трайни книжовни занимания и за пословичното му трудолюбие, характерно за всички наши възрожденски книжовници. Това е ценен ръкописен паметник от културното ни наследство, все още непознат на широката ни читателска публика, която напоследък проявява подчертан интерес към мемоарното, епистолярното и изобщо към автентичното документално четиво, а също така е и недостатъчно използван от специалистите като исторически извор. Неговите многобройни страници съдържат най-раз-

^А Напр. *Ст. Каракостов*. Левски в спомените на съвременниците си... С, 1973; *Н. Кънев*. Диарбекирските спомени на поп Минчо Кънчев от с. Коларово, Старозагорско. – В: Изв. на Държ. архиви. Т. 30, 1975, с. 107–126; *М. Кръстев* и *Ил. Пехливанов*. Дни на борба горда. С, 1976; *Ел. Миладинова* и др. Освобождението 1878. С., 1978; *К. Възвъзова-Каратеодорова*. Апостола в спомените на поп Минчо Войвода. – В: сп. *София*, кн. 2, 1982.

^В Пази се в малобройния личен архив на поп Минчо (НБКМ-БИА, ф. № 382), предаден в библиотеката през 1952 г.; част от архива на поп Минчо се съхранява в Окръжния държавен архив – Стара Загора, ф. № 65/к.

нообразна ретроспективна информация за положението, бита, душевността и развитието на народа ни, при това с голям хронологически обхват (от началото на XVIII до края на XIX век) и с обширен териториален обseg: естествено най-вече за родния старозагорски край на автора, но докосващ се и до голяма част от българските земи по онова време, както и до част от Близкия изток – главно Диарбекир и околните селища.

„Видрицата“ е многожанрово произведение. Това показва самото ѝ заглавие, за което авторът дава следното обяснение: „Малко каче с железни халки и с клуп отгоре... тая видрица носят закачена на ръката си циганите, които ходят от къща в къща да просят; в нея събират всякакъв материал за ядене...“ Тя е едновременно своеобразна родова хроника, подробен автобиографичен очерк, многопосочен летопис на възрожденската епоха, сборник от записки, пътеписи, спомени и писма, разнообразен и богат наситен с фолклорни материали. Това предопределя и стила на изложението ѝ. Затова хронологичният ред в повествованието невинаги върви във възходяща линия, а регистрационно-летописният разказ нерядко е прекъсван от жив, изпъстрен с диалектизми и турцизми диалог, което придава особен колорит на изложението. Тепърва достоинства на „Видрицата“ (а естествено и слабостите ѝ!) ще бъдат изследвани. Тепърва тя ще бъде проучвана разностранно: като белетристичен опит, като мемоаристика, като пътеписи, като епистолария, като исторически извор... Особен интерес представлява и въпросът за очевидни взаимодействия, заемки и паралели със спомени и записки, отнасящи се за същите събития, писани от съвременници и съратници на поп Минчо^A, а също така и за заемките на автора от Раковски, Каравелов и др. Нашата задача е по-ограничена и конкретна, а именно: доколко и как „Видрицата“ би могла да бъде ползвана като исторически извор. И веднага трябва да добавим, че безусловно тя е такъв, и то богат, ценен, а в известни случаи и уникален. Но естествено не трябва да се забравя и обстоятелството, че в нея

---

^A Напр. между „Миналото“ на Заимов и „Видрица“, особено в главите, посветени на Левски и на Хасковското съзаклятие, както и между списъците на диарбекирските заточеници, съставени от Попхинов, и същите във „Видрица“.

преобладават мемоарните материали, отразяващи спомени на автора или пък на други лица. Следователно факторите време и субективност са сложили своя отпечатък върху не една нейна страница. Впрочем това са характерните белези на този жанр, откъдето произтичат и неговите основни слабости: недостатъчна прецизност и достоверност във фактологията, известно преувеличаване на заслугите и дейността на автора на спомените и пр. Всеки съвестен изследовател, който борави с такъв вид историческо градиво, владее и способите за тяхното установяване и отстраняване. Но това са въпроси на бъдещи изследвания, на които ще даде безсъмнено тласък тази публикация на „Видрица“. За нея те са още по-необходими, тъй като у автора е налице постоянен стремеж да предаде по-голяма документалност на изложението си, за което ползва преписи от свои и чужди писма, сведения от съвременната му преса, както и писания на свои братя по перо.

Поп Минчо е бил високообразован за времето си: учил в родното си село и в старозагорското училище, ползващо се с голям авторитет по онова време; продължил да усъвършенства своето интелектуално извисяване по пътя на самообразованието, с подчертани интереси към книгата, той пише и чете черковнославянски и новобългарски, ползва турски и слабо гръцки; проявява склонност към музика и рисуване; прави опити в белетристиката и стихоплетството. Този широк диапазон на неговите интереси чертае обсега на изворите му.

Източниците на автора при съставянето на „Видрица“ са доста разнообразни по вид, по време и по степен на автентичност. И все пак могат да се сведат до традиционните три основни групи: *Устни*. Такива поп Минчо събира от своите близки (баба, майка, баща и пр.), както и от възрастни свои съселяни (дядо Митьо, дядо Стойко, дядо Герган, дядо Стоян, поп Петър, баба Жельовица и др.). Също така той издирва предания, легенди, народни песни и т.н. Естествено това са най-несигурните източници, защото минават през втора и трета ръка, поради което нерядко се разминават с действителността – изцяло или отчасти. Затова те подлежат на най-щателна проверка. *Писмени*. Те са главно два вида: писма, записки и бележки на поп Минчо; подобна чужда документация, както и печатни източници – периодика или

книги – за събития или дейци, съвременни на автора или на негови съратници. Безспорно това изворово градиво заслужава най-голямо доверие, без да се изключва критичност и при неговото ползване, още повече че цялата спомената документация е дадена в преписи. *Веществени*. Те се свеждат до някои архитектурни паметници и археологични останки, до лични и обществени печати, до оръдия на труда, предмети на бита, на облеклото и пр. Благодарение на такова богато и разнообразно изворово градиво, съчетано с дългогодишен житейски бит, наситен с многообразна активна дейност на автора – една извънредно колоритна личност, се е достигнало до произведение, еднакво интересно и за масовия читател, и за изследователя на нашето минало в най-различните области на знанието. Защото във „Видрица“ могат да се намерят наред с известни факти немалко и по-непознати сведения, както и съвсем нови данни. А също така и редица податки за допълнения, уточнения и корекции на залегнала в нашата историческа книжнина информация. В това отношение тя е ценен източник и за икономиста, и за лингвиста, и за социолога, и за статистика, и за етнолога, и за географа и краеведа. И естествено, най-вече за историка, работещ както в областта на икономическата и политическата история, така и на този, занимаващ се с проблемите на нашата църковна и културна история. Дори специалистите, разработващи проблемите на помощните исторически, езиковедски и географски науки, биха могли да ползват „Видрица“ като източник на първична или на вторична информация.

Не е възможно, а не е и нужно да изброяваме тук темите и въпросите, по които могат да се почерпят и по-кратки или по-подробни данни от този ръкопис. Те са, както вече отбелязахме, премного и най-разнообразни, защото авторът, човек с извънредно чувствително обществено съзнание, е откликвал на почти всяко събитие, вълнувало нашето възрожденско общество.^A Той се е смятал задължен да отрази

---

^A Тук се засяга съдържанието на „Видрица“ само от първия раздел. Вторият раздел, който обхваща времето от Освобождението до 1903 г., чието публикуване също се подготвя от изд. „Изток-Запад“, е не по-малко богат с информация.

не само това, което пряко го е засягало, но и събития, на които не е бил очевидец, нито двигател, като в случая е ползвал сведения от други източници. И все пак, определено трябва да се подчертае, че най-интересни, най-многобройни и най-ценни са страниците, осветляващи активната дейност на автора като свещеник и особено като училищен инспектор и като националреволюционер – съратник на В. Левски и на Ат. Узунов. Безсъмнено тук фактите са и най-близко до истината. Внимание заслужават и сведенията за българо-арабско-арменските и сирийските приятелски връзки.

„Видрица“ има известни достойнства и особености с оглед и на външното ѝ оформление. Тя съчетава в себе си някои от традициите, наследени от старите ръкописни школи (чиито корени идват от Средновековието, когато нашата ръкописна книга е водеща в много отношения, особено сред славянството), с елементите на новобългарската книга, която още по времето на автора вече има немалко успехи и постижения. Подвързията на „Видрицата“, вероятно дело на поп Минчо, се доближава до образците на старите ръкописи, но няма особена стойност от художествена гледна точка. Хартията, на която тя е изписана, е нова и недоброкачествена, поради което времето е сложило своя отпечатък върху ръкописа: окъсани и повредени краища, липсващ текст и пр. Писмото е новобългарско, изпъстрено тук-там с черковнославянски текстове, някъде с изписани на гръцки имена и думи. Мастилото е черно, на места и червено. Авторът прави опит за известна украса: в заглавките, при главните букви и пр., които се стреми да свърже тясно със съдържанието; затова редом с елементи от растителния и животинския свят рисува често и оръжие – ками, саби и пр. Но поп Минчо е човек, който върви в крак с новото. Той познава и почита старите ръкописни традиции, но е голям библиофил, има собствена библиотека, следи и новостите в нашето книгопечатане и главно в оформянето на книгите с оглед по-доброто тяхно използване от читателя. Ето защо той прави подробна и добре оформена заглавна страница на „Видрица“, която съдържа основните елементи: автор, заглавие, година. Съставя и едно аналитично съдържание към нея (обхваща 34 ръкописни страници), което има следния

наслов: „Оглавление във Видрица. Оттук ще намерваш, което ти трябва.“ Авторът прави опит да внесе известна структурност в изложението си. В ръкописа му има наченки и на справочен апарат: бележки под линия и на края повече от стотина страници със своего рода коментар. Следователно и в това отношение „Видрица“ може да бъде проучвана и да обогати нашите познания за развитието на книгоиздаването през Възраждането.

* * *

Археографската обработка на оригинала е направена въз основа на следните принципи:

Текстът е предаден с осъвременена графика на писмото: изхвърлени са краесловните ерове, както и ђ, ѿ, ѡ, ѣ, замениени съответно с „и“, „е“, „я“, „ъ“. Оправена е и пунктуацията с оглед по-доброто осмисляне на фразата.^A Правописът в оригинала е фонетичен и отразява изговорните особености в старозагорския край. Характерен е със силното редуциране на гласните, с преминаване на беззвучни съгласни в звучни и обратно – в зависимост от тяхната позиция. Изобилства с остарели, диалектни и чужди – главно турски и арабски – думи, форми и изрази, често предадени неточно, което затруднява възприемането му от съвременния читател. Поради това правописът до голяма степен е приведен към съвременните норми: отстранени са предимно изговорните особености; премахната е редукцията; променливото *я* се предава според днешния правопис; местоименията *ма, та, са, ва* и частицата *ща* са предадени съответно с *ме, те, се, ви, ще* (освен в редки случаи: предимно в пряка реч в съчетание с простонародни разговорни конструкции и пред спомагателния глагол „съм“ в III л. ед.ч. – е, който твърде често авторът предава със съкратена народна форма „й“ – напр. „не ма й видял“; тя има ритмична функция и се среща често в песенния фолклор). Запазени са диалектните думи и

---

^A Ботев също е възнамерявал при обнародването на „Изгубеният старец...“ да поправи „слога“ на автора.

форми, изобилието на остарели и диалектни глаголни форми, които съжителстват със съвременните, както и някои дублети, отразяващи колебания и тенденции в развитието на езика по времето, когато са писани спомените. Личните имена обикновено са предадени както са в оригинала; само явно сгрешените и крайно изопачените са оправени, което е маркирано в обяснителните бележки. Географските наименования, които в оригинала са отразени обикновено в старите им форми, са запазени; само явните отклонения и неточности от приетата в онази епоха форма са оправени, което също е отбелязано. В оригинала се срещат често изрази на турски (или арабско-персийски) с паралелен превод на български от самия автор: чуждият текст е съкратен, а е даден само авторовият превод, означен с курсив.

С [...] е маркиран пропуснат текст: нечетлив, повреден в оригинала, повтарящ се, маловажен; отбелязаната в полето на книгата пагинация на оригинала дава представа за размерите на тези неголеми съкращения. Добавеното от съставителите за по-голяма яснота или за запълване на повреден текст е в квадратни скоби. В същите скоби е поставен и преводът на чужди изрази, непреведени в оригинала. Без скоби са развити само някои общоприети и много употребявани в текста съкращения като х. – хаджи, п. – поп, и други от този род. Разчетените под съмнение думи са отбелязани с въпросителна също в квадратни скоби.

Завършвайки, би трябвало да благодарим за оказаното съдействие от страна на ръководството на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и по-специално на сътрудниците от Ръкописно-документалния сектор, за възможността да ксерографираме изцяло ръкописа, който е в крайно лошо състояние, както и за справките, оказани ни при нужда. Благодарим също така за консултациите, дадени от страна на д-р Ибрахим Татарлъ и Петко Груевски, както и за съдействието на сътрудниците от Окръжния исторически музей и Окръжния държавен архив в Стара Загора, и особено на отговорниците за музейната сбирка в родното му село, посветена на поп Минчо.